

Anetta Bogusława Strawińska

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0001-8401-3068

a.strawinska@uwb.edu.pl

***NAZWY WŁASNE W JĘZYKU I SPOŁECZEŃSTWIE,*
RED. MARIUSZ RUTKOWSKI I AGATA HĄCIA,
WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU WARMIŃSKO-
MAZURSKIEGO W OLSZTYNIE, 270 SS.**

Nazwy własne w języku i społeczeństwie to wieloautorska monografia, na którą składa się czternaście tekstów wcześniej wygłoszonych w postaci referatów podczas XI Forum Kultury Słowa. Forum zostało zorganizowane przez Radę Języka Polskiego, Polską Akademię Nauk, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski oraz Fundację PRO.Pl. w Olsztynie w 2017 roku¹. Tworzące tom artykuły są uszeregowane w trzy główne części tematyczne. Publikację otwiera grupa czterech tekstów tworzących – najogólniej rzecz ujmując – blok antroponomiczny o charakterze uogólniającym i materiałowym. Drugą część, złożoną także z czterech artykułów, łączy tematyka toponomastyczna. Autorzy artykułów zebranych przez redaktorów tomu w ostatniej kategorii – najpojemniejszej pod względem ilościowym, bo zawierającej sześć tekstów – nazwy własne traktują jako istotny komponent szeroko pojętego procesu komunikacji społecznej. Poszczególne partie tomu opatrzone są klauzulami. Stanowią je zapisy głosów w dyskusjach oraz wystąpień w sesjach panelowych. Niestandardowy zabieg łączenia artykułów naukowych ze stenogramami przemówień dialogistów, koreferentów, prelegentów, gospodarzy paneli dyskusyjnych jest zgodny z formułą publikacyjną książek ukazujących się pod szyldem Forum Kultury Słowa. Istotą tych spotkań jest bowiem wolność myśli uzewnętrzniająca się w umożliwieniu werbalizowania poglądów nie tyle przez zaproszonych przez organizatorów referentów, ile słuchaczy reprezentujących często różne szkoły badawcze, różnorod-

¹ Fora Kultury Słowa to cykliczne ogólnopolskie konferencje dotyczące najważniejszych zagadnień związanych z komunikacją językową, ujętych z wielu perspektyw. Odbywają się od 1995 roku co 2 lub 3 lata, za każdym razem w innym ośrodku akademickim.

ne kręgi naukowe i profesje. Wartość wprowadzenia do struktury tomu głosów w dyskusji, według Mariusza Rutkowskiego i Agaty Hąci, jest nieoceniona. Mimo iż takiego sądu redaktorzy tomu nie werbalizują *expressis verbis*, to teza rodzi się automatycznie, chociażby na podstawie poniższego fragmentu:

Głosy publiczności wzbogacają przekaz płynący od autorów wystąpień, niejednokrotnie podwyższają temperaturę dyskusji, a nawet przekierowują ją na niespodziewane tory (Rutkowski, Hącia red., 2021, s. 9).

W odniesieniu do niniejszego tomu trudno tę opinię, czy raczej obserwację, podważyć. Fragmenty zatytułowane: *Dyskusja nad referatami*, niejednokrotnie o dygresyjnym charakterze, czasem zabarwione emocjonalnie, stanowią bez wątpienia ważny łącznik między partiami pracy zróżnicowanymi zarówno tematycznie, jak i metodologicznie. Na tom, który jest efektem intelektualnej współpracy polskich onomastów oraz reprezentantów innych specjalności, to znaczy lingwistów antropologicznych, geografów, historyków, komunikologów, składają się, z jednej strony, teksty o charakterze teoretycznym, z drugiej – studia uszczegóławiające. Do rąk czytelnika trafia zatem publikacja interesująca ze względu na jej mozaikowość. Redaktorzy rozprawy we *Wstępie* poprzedzającym jej zasadniczą część wyrażają nadzieję, że praca stanie się użyteczna, a prezentowane w niej treści dotyczące funkcjonowania nazw własnych w języku i życiu społecznym (ukazane w aspektach językoznawczym, geograficzno-politycznym, historycznym oraz społeczno-psychologicznym) staną się inspiracją do dalszych badań nad fenomenem nazw własnych; eksploracji o charakterze interdyscyplinarnym (Rutkowski, Hącia red., 2021, s. 9). Zapewne scenariusz ten zostanie zrealizowany. Kalejdoskopowa specyfika tomu oraz jego przejrzysta struktura są bowiem tego gwarancją. Poszczególne artykuły (współ)tworzą niepowtarzalną całość, ujednoczonymi strukturalnie wielogłos.

Część pierwszą (s. 13–73) rozpoczyna, symboliczny z perspektywy czasu, ostatni oficjalny tekst naukowy Walerego Pisarka – artykuł zatytułowany *Nazwy własne? A co to właściwie jest i do czego to służy?* Autor jasno i precyzyjnie werbalizuje definicję *nomen proprium*, podaje cechy dystynktywne różniące nazwy własne od nazw handlowych oraz wyróżnia podstawowe kryteria ułatwiające rozgraniczanie tych typów nazw. Różne aspekty funkcjonowania nazw w dyskursie publicznym przedstawiają Mariusz Rutkowski i Katarzyna Skowronek w tekście pt. *Nazwy własne w sferze publicznej*. Zamierzeniem autorów tekstu jest dotarcie do ukrytych pozajęzykowych struktur społecznych i kulturowych za pomocą narzędzi krytycznej analizy dyskursu. W kolejnym tekście Andrzej Markowski, na podstawie korespondencji do Rady Języka Polskiego (dalej: RJP), omawia kwestię nietypowych imion nadawanych współcześnie dzieciom. Badacz w dwóch osobnych zestawieniach prezentuje typologię imion zaopiniowanych pozytywnie przez RJP oraz zanegowanych przez ten opiniotwórczy organ państwowy. Dodatkowo autor

przyczyna motywacji rodziców, jakie przyświecają im podczas wyboru określonych imion swojemu potomstwu. Część pierwszą pracy zamyka rozprawa Rocha Sulimy, który nazwy własne – konkretnie imiona – postrzega w kulturze współczesnej jako „jeden z najbardziej «czułych» – w planie aksjologicznym – system semiotyczny” (2021, s. 49); traktuje jako priorytetowe w polskim dyskursie tożsamościowym, stanowiące symboliczne tworzywo owego dyskursu.

Drugą grupę tekstów (s. 75–159) otwiera artykuł Andrzeja Czernego poświęcony problemowi polskich egzonymów (inaczej spolonizowanych nazw obcych) – polskich nazw geograficznych używanych w odniesieniu do obiektów położonych poza granicami kraju – w kontekście kartografii. Problemami urzędowego ujednociania i funkcjonowania publicznego nazw geograficznych (geonimów) zajęła się w kolejnym tekście Ewa Wolnicz-Pawłowska. Z kolei dwa zamykające tę część pracy artykuły – Marii Biolik pt. *Polonizacja nazw miejscowych na Warmii i Mazurach po 1945 roku* oraz Andrzeja Szymta *Historia polonizacji nazw miejscowych na tzw. ziemiach odzyskanych po 1945 roku (na przykładzie Warmii i Mazur)* – poświęcone zostały zagadnieniom polonizacji w świetle historycznym, społecznym i językoznawczym.

Trzecia część tomu (s. 159–259) zawiera artykuły poruszające szczegółowe zagadnienia związane ze współczesnymi tendencjami nazewniczymi. Wiesław Przyczyna i Kalina Wojciechowska omawiają wybrane nazwy własne i apelatywne w języku religijnym. Alina Naruszewicz-Duchlińska przedstawia specyfikę onimii internetowej na podstawie blogów internetowych, zaś Adam Siwiec dokonuje kulturowo-lingwistycznej interpretacji nazw własnych w przestrzeni miasta. O marketingowych strategiach nazewniczych, ujawniających się w nazwach inwestycji deweloperskich w Polsce, pisze Renata Przybylska. Ostatni z tekstów tworzących merytoryczne serce pracy to *Mitologiczne nazwy własne jako źródło dawnych i nowych jednostek eponimicznych* autorstwa Ewy Rudnickiej. Badaczka z właściwą sobie akrybią dokonuje inwentaryzacji nowych mitonimizmów².

Niekwestionowaną wartością tomu jest fakt, że rodzimi badacze, których teksty (współ)organizują prezentowaną książkę, w swoich rozważaniach uwzględniają językowy charakter nazw własnych oraz eksponują społeczno-kulturowy charakter języka. Bo, jak pisał Jerzy Bartmiński (2001, s. 17):

O relacji łączącej język z kulturą możemy najogólniej powiedzieć, że jest ona uwikłana w paradoks wzajemnego uzależnienia. Można bowiem zasadnie mówić o języku, że jest częścią kultury jako zjawiska szerszego (wieloaspektowej całości, złożonej z warstwy norm, wzorców i wartości, warstwy działań, warstwy wytworów i obiektów tych działań – wedle definicji Antoniny Kłoskowskiej), jak też, że jest zjawiskiem szerszym, ogarniającym sobą kulturę.

² Więcej: https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2034:publikacja-nazwy-wlasne-w-jezyku-i-spolnoczenstwie&catid=102&Itemid=52 [dostęp: 6.06.2022].

Po lekturze zawartości pojemnego, bo liczącego 270 stron, tomu współczesny czytelnik – zwłaszcza należący do grona pasjonatów (a do takowego praca ta także jest kierowana) – odbiorca potrzebujący i przyzwyczajony do otrzymywania drogowskazów w postaci uogólnionego podtytułu – może odczuć pewien niedosyt informacyjny na etapie prezentowania treści. Różnorodność zebranych w recenzowanym tomie artykułów pozwala wydzielić (pod)rozdziały³ sygnalizujące już na poziomie spisu treści wyjątkowość tej publikacji. Szkoda, że trzy zróżnicowane objętościowo części wyodrębniono jedynie poprzez numerację, to znaczy z wykorzystaniem sztamkowego mechanizmu stosowanego przez redaktorów tego typu monografii.

W prezentowanym artykule recenzyjnym sądy oceniająco-wartościujące sformułowane zostały w kontekście tomu jako całości, jego odbioru zarówno z perspektywy czytelnika-fachowca, jak i adresata-pasjonata oraz świadomego użytkownika polszczyzny, to znaczy takiego, którego cechuje wnikliwość i ciekawość odbiorcza. Zasadniczy cel niniejszego omówienia recenzyjnego to hermetyczna prezentacja tomu i opis jego zawartości także na tle stanu badań dotyczących nazw własnych, które mają już swoją tradycję. Od lat sześćdziesiątych do osiemdziesiątych XX w. w odniesieniu do tej kategorii nazw przeważają badania historycznojęzykowe, z wykorzystaniem założeń strukturalizmu, poświęcone zwłaszcza genezie i etymologii *nomina propria*, przede wszystkim toponimów i hydronimów oraz ich budowie słowotwórczej. W analizach nazw własnych, od początku ich realizowania, uwzględniano aspekt kulturowy⁴. Już w okresie dominacji badań nad pochodzeniem i historią nazw własnych oraz oddziaływań strukturalizmu w onomastyce zwracano uwagę na socjolingwistyczny aspekt nazewnictwa; na to konkretnie, że nazwy, przywołując Katarzynę Skowronek (2016, s. 48): „objaśniają zasadnicze przemiany społeczno-kulturowe, pewne obserwowalne tendencje w obrębie nauk oraz kierunki ideologiczne we współczesnym świecie; są ich istotnymi symptomami”. *Nazwy własne w języku i społeczeństwie* pod redakcją Mariusza Rutkowskiego i Agaty Hąci to praca idealnie wpisująca się w ugruntowany w tradycji onomastycznych eksploracji nurt kontynuowania wieloaspektowego spojrzenia na nazwy własne⁵. Jest to książka bez wątpienia cenna i ważna pod względem poznawczym. Ukazuje, czy wręcz udowadnia to, co dla badaczy-znawców przedmiotu jest bezdyskusyjne (z perspektywy zaś nie-fachowców niekoniecznie), a mianowicie fakt,

³ Uwagi tej nie należy traktować w kategoriach zarzutu, a raczej propozycji uatrakcyjnienia kompozycji.

⁴ Tezę tę potwierdzają prace takich autorytetów w tej materii, jak: Jan Bystron, Zofia Kaleta, Maria Karpluk, Maria Malec, Tadeusz Milewski, Witold Taszycki, Stanisław Rospond, Ewa Rzetelska-Feleszko czy Barbara Czopek-Kopciuch.

⁵ Por.: Z. Kowalik-Kaleta red., 2003; R. Mrózek red., 2004; R. Łobodzińska red., 2010; I. Łuc, M. Poglódek red., 2012; A. Rejter, 2016; 2019; B. Kiszka-Pytel, 2019.

że – przywołując słowa Bogdana Walczaka (2019, s. 34–35) – „nazwy własne [...] w większym stopniu niż wyrazy pospolite przechowują i ujawniają elementy naszego dziedzictwa kulturowego, czyli są bardziej nacechowane pod względem kulturowym”. Z pewnością recenzowana praca usatysfakcjonuje zarówno znawców, jak i wszystkich tych czytelników, którzy są zdeterminowani do podwyższania swoich kompetencji odbiorczych.

Wilno, 5.06.2022 r.

Bibliografia

- Bartmiński, J. (2001). Język w kontekście kultury. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 13–22). Lublin: Wydawnictwo Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kaleta, Z. (1998a). Kierunki i metodologia badań, Terminologia. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 45–81). Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka polskiego PAN.
- Kaleta, Z. (1998b). Teoria nazw własnych. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 15–36). Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Kiszka-Pytel, B. (2019). *Nazwy własne w najnowszej prozie polskiej – między idiolektem a problematyką współczesnej kultury*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kowalik-Kaleta, Z. (red.). (2003). *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Łobodzińska, R. (2010). *Nazwy własne a społeczeństwo*. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Łuc, I., Pogliódek, M. (red.). (2012). *W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mrózek, R. (red.). (2004). *Nazwy własne w języku kulturze i komunikacji społecznej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rejter, A. (2016). *Nazwa własna wobec gatunku i dyskursu*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rejter, A. (2019). *Nazwy własne w kon/tekstach kultury*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rutkowski M., Hącia A. (red.). (2021). *Nazwy własne w języku i społeczeństwie*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Skowronek, K. (2016). Nazwy własne jako symptomy kultury (na przykładzie tytułów poradników autoterapeutycznych), *Onomastica*, 60, 47–67.
- Walczak, B. (2004). Dzieje języka a nazwy własne. W: R. Mrózek (red.), *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej* (s. 29–45). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Walczak, B. (2017). Rola nazw własnych w języku i kulturze, *Onomastica*, 61/2, 27–34.
- Walczak, B. (2019). Profesor Zofia Abramowicz na tle polskiego językoznawstwa. W: A. Rygorowicz-Kuźna, K. Rutkowski (red.), *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz* (s. 33–39). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Netografia

https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2034:publikacja-nazwy-wlasne-w-jezyku-i-spoleczenstwie&catid=102&Itemid=52 [dostęp: 3.06.2022].